

Sandhi (हल्सन्धिः)

Dr.Pavankumar Satuluri

Member, Team Samsaadhanii
Assistant Professor
School of Linguistics & Literary Studies
Chinmaya University
Ernakulam

Samsādhanī Praveśikā - OE102
UoH - IoE

Ścutva Sandhi(श्रुत्वसन्धिः)

- 1 If a word that ends with either स् or तु = तवर्ग and if it is followed by a word which starts with श् or चु = चवर्ग then स् → श् तु → चु or
- 2 If a word which starts with either स् or तु = तवर्ग that is being preceded by a word which ends with श् or चु = चवर्ग then स् → श् तु → चु

स् → श् _ [श् | चु]

त् → च् _ [श् | चु]

थ् → छ् _ [श् | चु]

द् → ज् _ [श् | चु]

ध् → झ् _ [श् | चु]

न् → ञ् _ [श् | चु]

[श् | चु] _ स् → श्

[श् | चु] _ त् → च्

[श् | चु] _ थ् → छ्

[श् | चु] _ द् → ज्

[श् | चु] _ ध् → झ्

[श् | चु] _ न् → ञ्

Ścutva Sandhi(श्रुत्वसन्धिः)- Examples

शिशुस् + शेते → शिशुश्शेते
मनस् + चञ्चलम् → मनश्चञ्चलम्
रामस् + छात्रः → रामश्छात्रः
भगवत् + शक्तिः → भगवच्छक्तिः
सत् + चित् → सच्चित्
सुहृद् + जगाम → सुहृज्जगाम
गुणिन् + जयः → गुणिञ्जयः
यज् + नः → यज्ञः

Ṣṭutva Sandhi(ष्टुत्वसन्धिः)

- 1 If a word that ends with either स् or तु = त्वर्ग and if it is followed by a word which starts with ष् or टु = ट्वर्ग then स् → ष् तु → टु or
- 2 If a word which starts with either स् or तु= त्वर्ग that is being preceded by a word which ends with ष् or टु = ट्वर्ग then स् → ष् तु → टु

स् → ष् [ष|टु]

त् → ट् [ष|टु]

थ् → ठ् [ष|टु]

द् → ड् [ष|टु]

ध् → ह् [ष|टु]

न् → ण् [ष|टु]

[ष|टु] स् → ष्

[ष|टु] त् → ट्

[ष|टु] थ् → ठ्

[ष|टु] द् → ड्

[ष|टु] ध् → ह्

[ष|टु] न् → ण्

Ṣṭutva Sandhi(ष्टुत्वसन्धिः)- Examples

- बालस् + षष्ठः → बालष्षष्ठः
टवर्गस् + टादिः → टवर्गष्टादिः
धनुस् + ठङ्कारः → धनुष्ठङ्कारः
बृहत् + टीका → बृहट्टीका
तद् + डमरुः → तड्डमरुः
एतद् + ढक्का → एतड्डक्का
पक्षिन् + टिट्ठिभः → पक्षिण्टिट्ठिभः
षण् + नाम् → षण्णाम्
षण् + नवतिः → षण्णवतिः

Jaṣṡva Sandhi(जश्त्वसन्धिः)

If a word that ends with झल् character and it is being followed by a word which starts with अच् or हश् character then झल् → जश्

- वाक् + ईशः → वागीशः
अच् + अन्तः → अजन्तः
सुप् + अन्तम् → सुबन्तम्
वाक् + व्यवहारः → वाग्व्यवहारः
अच् + वर्णः → अज्वर्णः
महत् + यशः → महद्यशः
षष् + आननः → षडाननः
सुप् + विभक्तिः → सुब्विभक्तिः

अच् → अ इ उ ण् ऋ लृ क् ए ओ ङ् ऐ औ च्

जश् → ज ब ग ङ द श्

झल् → झ भ ज् घ ढ ध ष् ज ब ग ङ द श् ख फ छ ठ थ च ट त व् क प य् श ष स र् ह ल्

हश् → ह य व र् ट् लृ ण् ज म ङ ण न म् झ भ ज् घ ढ ध ष् ज ब ग ङ द श्

Cartva Sandhi(चर्त्वसन्धिः)

If a word ends with झल् character and it is being followed by a word which starts with खर् then झल् → क् |च् |ट् |त् |प्

दिग् + पालः → दिक्पालः

विराड् + पुरुषः → विराद्वुरुषः

अनुष्टुभ् + छन्दः → अनुष्टुप्छन्दः

सम्पद् + कुमारः → सम्पत्कुमारः

षड् + खाद्यानि → षड्खाद्यानि

झल् → झ भ ञ् घ ढ ध ष् ज ब ग ङ द श् ख फ छ ठ थ च ट त व् क प य् श ष स र् ह ल्

खर् → ख फ छ ठ थ च ट त व् क प य् श ष स र्

Anunāsika Sandhi(अनुनासिकसन्धिः)

If a word ends with a character which belongs to the class of कु |चु |टु |तु |पु and it is being followed by a word which starts with a anunāsikavarna(nasalized) i.e ञ् |म् |ङ् |ण् |न् then the previous character will be replaced by the fifth character(anunāsika) of that class optionally.

वाग् + मूलम् → वाङ्मूलम् | वाग्मूलम्
तद् + नयति → तन्नयति | तद् नयति
जगत् + नाथः → जगन्नाथः | जगत्नाथः
षड् + मुखः → षण्मुखः | षड् मुखः

Exception to Anunāsika Sandhi(अनुनासिकसन्धिः)

If a word ends with a character which belongs to the class of कु |चु |टु |तु |पु and it is being followed by a pratyaya which starts with a anunāsikavarna(nasalized) i.e ञ् |म् |ङ् |ण् |न् then the previous character will be replaced by the fifth character(anunāsika) of that class.

चिद् + मयम् → चिन्मयम्

अप् + मयम् → अम्मयम्

Anusvāra Sandhi(अनुस्वारसन्धिः)

If a word ends with म् and it is being followed by a word which starts with हल् character then म् → ँ and if म् is being followed by a word starts with a अच् then म् remains same.

रामम् + वन्दे → रामं वन्दे

धर्मम् + चर → धर्मं चर

सत्यम् + वद → सत्यं वद

ग्रामम् + आगच्छ → ग्राममागच्छ

अच् → अ इ उ ण् ऋ लृ क् ए ओ ङ् ऐ औ च्

हल् → ह य व र ट् ल ण् ज म ङ् ण न म् झ भ ञ् घ ढ ध ष् ज ब ग ङ द श् ख फ छ ठ
थ च ट त व् क प य् श ष स र् ह ल्

If a word ends with any short vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel.

वृक्ष + छाया → वृक्ष त् छाया

If a word ends with any short vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel.

वृक्ष + छाया → वृक्ष त् छाया → वृक्षच्छाया (श्रुत्वसन्धिः)

If a word ends with any short vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel.

वृक्ष + छाया → वृक्ष त् छाया → वृक्षच्छाया (श्रुत्वसन्धिः)
संस्कृत + छात्रः → संस्कृतच्छात्रः

If a word ends with any long vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel optionally.

लक्ष्मी + छाया → लक्ष्मी त् छाया

If a word ends with any long vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel optionally.

लक्ष्मी + छाया → लक्ष्मी त् छाया → लक्ष्मीच्छाया (श्रुत्वसन्धिः) । लक्ष्मी छाया

If a word ends with any long vowel and it is being followed by a word which starts with छ character then there is an augment called तुक् → त् will be added after the short vowel optionally.

लक्ष्मी + छाया → लक्ष्मी त् छाया → लक्ष्मीच्छाया (श्रुत्वसन्धिः) । लक्ष्मी छाया

If a word ends with a character that belongs to तु and it is being followed by a word starts with ल् character then the previous character will be replaced by ल्.

जगत् + लयः → जगल्लयः
पतत् + लेखनी → पतल्लेखनी
पठन् + लिखति → पठल्लिखति

Pūrvasavarṇa Sandhi(पूर्वसवर्णसन्धिः)

If a word ends with a character that belongs to जश् and it is being followed by a word starts with ह् character then ह् → झष् optionally.

वणिग् + हसति → वणिग्घसति । वणिग्हसति

अज् + हलौ → अज्झलौ । अज्हलौ

तद् + हितम् → तद्धितम् । तद्दितम्

षड् + हयाः → षड्ढयाः । षड्हयाः

अब् + हृदः → अब्भृदः । अब्हृदः

जश् → ज व ग ङ द श्

झष् → झ भ ज् घ ङ ध ष्

Thank You